

Ami az árvíz után megmaradt

Egy-két vén ház falán még látható az a vörös márványból való tábla, mely azt mutatja, hogy milyen magasán állott az árvíz, mikor most száz esztendeje a Duna végigázolt Pesten. Mingyárt tegyük hozzá azt is, hogy a kis márványból való emléktáblák rosszul mutatják a vízállást, mert száz esztendő alatt az utépítések, feltöltések következtében átlagosan körülbelül másfél méterrel emelkedett a város útszintje. Bizony volt olyan helye a városnak, — például a Nyugati pályaudvar helyén —, melyen 1838 május 15-én húsz centiméter híján négy méter magasán állott a víz; a Duna medrében pedig a 0 fok fölött 9.30 méter vízmagasságot mértek. Ha ma ilyen magasra dagadna meg a Duna, ma is kiöntene, mert például a pesti korzó kőkorlátja csak 9 méter és 3 centiméternyire van a 0 pont fölött. De nem valószínű, hogy akkorát nőjön a víz, mert az 1838. évi árvíz-katasztrófából mégis megtanultuk, hogy ha nem szabályozzuk a Dunát, s nem építik ki a gátakat és partokat, akkor bizony bármikor megisméltódnak a száz év előtti árvíz-katasztrófa. Szóval szabályozták a Dunát és kiépítették a partokat, de jó idő telt bele, míg kiépítették, mert mindig másra kellett a pénz. Végre is 1876-ban új árvíznek kellett jönnie, hogy az illetékesek sürgősen hozzálassanak az árvízvédelmi munkálatokhoz. Belátták, hogy a Dunával nem lehet tréfálni.

Ez az egyik tanulság, amire „a nagy árvíz” kioktatta a pestieket. A másik tanulság az, hogy az ember a nagy bajban mutatja ki igazában, hogy mi lakik benne. Polgárok és mágnások között sokan voltak, kiket 1838-ban a nagy veszedelem sem hozott ki a sodrúkból és nem túlságosan siettek a bajbajutottak megmentésére. Báró Wesselényi Miklós írja naplójában, hogy majdnem minden tanácsbeli egy-egy hajót (dereglyét) tartott az udvarán, de dolgozót keveset lehetett látni közöttük. Szerencsére voltak szép számmal olyanok is, kik kitétek magukért és a nagy katasztrófa századik évfordulóján jól esik rá gondolni, hogy voltak ilyenek is. Most, hogy a mulatok kódéből föltámad a rémületes katasz-

trófa emléke, megelevenedik az életüket féltő emberek borzalmas jajveszékése. Szinte látjuk, mint törnek át a gáton a hullámok és miképpen gázolnak végig egymásra választgatva a díszpolgárokat, elismerésüül az árvíz körül szerzett érdemeknek. Díszpolgár lett *Lónyay János*, az árvíz királyi biztosa, *Feiler Ferenc* bécsi polgár, *Festetics Gusztáv* császári kamarás, *Fűskuti Landerer Lajos* könyvnyomdász, *Klécs József* bécsi építőmester, *Sprenger Pál* bécsi építőmester; *Wissgrill Mátyás* bécsi udvari ácsmester; *Saphir Móric* a németül író, magyar eredetű híres humorista, ki *Bauerle Adolf* bécsi íróval a vízkárosultak javára segítséget gyűjtött; *Scherz Fülöp* pozsonyi polgár, gróf *Zichy Károly*, báró *Podmaniczky János*, gróf *Szápáry Ferenc*, *Liszt Ferenc*, ki hangversenyeket adott a károsultak javára; *Krajnik Imre* helytartótanácsi fogalmazó, báró *Ditrich Manó* tábornok, helytartó; *Schmerling Károly* tábornok és hadosztályparancsnok; gróf *Vécsey Ágost*, a magyar testőrség parancsnoka és *Czapka Ferenc* Bécs város polgármestere.

Csak *Wesselényi Miklós*t nem tartotta rá érdemesnek a magisztrátus, hogy díszpolgárrá válassza. A polgárság azonban nem hagyta annyiban a dolgot és erélyesen követelte, hogy válasszák meg díszpolgárrá *Wesselényit*. Végül is, négy esztendővel az árvíz után, a tanács *Wesselényi Miklós*t is Pest város díszpolgárai sorába iktatta.

Egyébként a hálás utókor 1905-ben a ferencés barátok templomának *Kossuth Lajos* uccai falán reliefben örökítette meg „az árvízi hajós”-t. Most pedig — a századik évforduló alkalmából — reliefet kapott *Wesselényi Miklós* hatalmas ellenfele: az árvíz is. Meg is érdemli az emléket, mert az árvíz nélkül Pest talán sohasem lett volna azzá, ami: ragyogó nagyvárossá. Mi volt Pest száz esztendővel ezelőtt? Németül beszélő, kis, vidékies város. A mai emeletes, tornyos paloták helyén akkoriban nagyrészt rozszant viskók állottak. Akkor aztán jött az árvíz és Pest 4254 háza közül csak 1146-ot hagyott meg épen, a többi vagy teljesen elseperle, vagy alaposan megrongálta. A régi kis németül beszélő Pest sohasem támadt fel újra. Az árvíz után merőül új város épült és a mai magyar főváros karrierje igazában az árvíz után indult meg.

A régi Pestet újjáfabrikálni megpróbálták már a régiak is. Épp százharminc esztendeje, hogy a József nádor kezdeményezésére alakult *Szépitő Bizottság* megkezdte működését. *Hild János*, a „Neugebäude” építője a nádor utasítására plánumot készített Pest regulációjáról. Ebbe a tervbe belerajzolt minden szépet és jót, de hát már akkor sem volt annyi pénz, amennyire szükség lett volna. Belerajzolták a plánumba azt is, hogy lebontják a „régí városházát”, mely akkoriban körülbelül a mai piarista-ház délkeleti részén állott. A „harmincad-ház” helyén akarták megépíteni újból, szebben a városházát. A harmincad-ház helyén ma a Gerbeaud palotája áll. Előtte a Teátrum-piac (Vörösmarty tér), mögötte a József tér; kelet felé az „Uj piac” (Erzsébet tér). Mennyivel különb lett volna ez a tornyos városháza, ha három park közepére kerül? De hát rajzolni könnyebb, mint építeni.

A nádornak a Károly kaszárnyából átvéd-

lett központi városházával is voltak tervel. A Károly kaszárnya, vagy amint abban az időben nevezték: „az invalidusok háza” volt a mult század elején Pest legszebb palotája. *Mária Terézia* királynő, mikor 1751-ben Pesten járt, azt mondta róla, hogy szebb, mint a bécsi Burg. Nos, az invalidusok palotáját azáltal akarta még szebbé tenni a nádor, hogy a szerviták átellenes kertjét, melynek helyén ma a főposta áll — parkká akarta átalakíttatni.

Hiszen — szó sincs róla — Pest kezdett kivetközni régi mivoltából. Kezdett épülni; különösen a Lipótváros, de — úgy látszik — a Duna lassúította a tempót. Végül is elérte a dolgot s elárasztotta Pestet. Megmutatta, hogy különb esztétikus, mint a nádor; és különb regulátor, mint a *Verschönerungs Kommission*. A piszkos hullámok végiggázoltak a városon és elsöpörtek mindent, a mi gyöngén állott a lábán. József nádor a királyi palota ablakából nézte, hogy a Duna vize miképpen romboly és tör uccákat, parknak-térnek való helyeket a düledező házak között.

De máig is áll néhány ház, mely már az árvíz előtt is megvolt. Ilyen a „Két török” a Deák Ferenc téren, szemben az evangélikus templommal. Ezt még 1822-ben építette *Kemniczer Károly*. Ilyen a *Kossuth Lajos* uccában a *Nemzeti Kaszinó*, melyet 1828-ban építtetett gróf *Czirák József*. A *Petőfi Sándor* uccai *Trattner-udvar* 1832-ben építették és 1837-ben alakították át. A rendőrfőkapitányság palotáját 1834-ben építette *Ullman Móric János* bankár. Egyetem-uccai házat (ma Városi Képtár) is még 1832-ben építtette gr. *Károlyi György*. *Vigyázó Antal* károlykörüli ócska külsejű háza is még az árvízelőtről: 1837-ből maradt ránk. De az árvízelőtről maradt ránk eredeti mivoltában a *Dorottya* ucca nyugati házsora is: egyik végében az 1827-ben épült „*Kereskedőség házával*” (a *Lloyd-ház*); másik végében az 1822-ben épült „*Wurm-udvarral*”, melyben ma a *Leszámítoló Bank* rezideál. A „*Vadászkürt*” 1816-ban épült, a *Kossuth* uccal *Pálffy-palota* (közvetlenül a *Ferenciek* rendháza mellett) ugyanabban az esztendőben. *Festetics Antal* Nádor u. 9. és 11. alatt levő házai is a mult század huszas éveiben épültek, ellenben a „*Marokkói-udvar*” — szintén *Festetics*-birtok — még a XVIII. század végén épült, valamivel később, mint a károlykörüli *Orczy-ház*, melyet csak nemrégiben bontottak le.

Az árvíz után indult igazi fejlődésnek Pest. A viskók helyén paloták, a romokra modern város épült, de hogy ez mind megtörténhessék, akkora istencsapásának kellett jönnie, mint az az árvíz.

Pásztor Mihály